

М. Ю. Відейко

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ:
ТРИПІЛЬСЬКА КОМІСІЯ

В останнє десятиліття як ніколи в Україні виріс інтерес до вивчення трипільської культури. На цій хвилі піднесення інтересу до минулого пролунали навіть заклики до відтворення Трипільської комісії, яка мала б очолити наукове вивчення цього історико-культурного явища. Звернення до відносно короткої історії діяльності цього підрозділу (1925—1930 рр.) має на меті аналіз його діяльності та з'ясування практичної цінності пропозицій звернутися до досвіду минулого. Цікавим є той факт, що Комісія з'явилася у 20-ті роки ХХ ст., у часи створення української державності в радянській її формі, а слова про необхідність її відтворення пролунали на початку ХХІ ст., на другому десятилітті історії незалежної України. Однак у першому випадку ця установа була створена і проіснувала майже шість років, в другому — навіть заклики до її реінкарнації не були сприйнятні.

К л ю ч о в і с л о в а: історія археології, Трипільська комісія, архівні джерела.

Офіційних відомостей про діяльність Трипільської комісії (далі — Комісії) свого часу було опубліковано не так вже й багато. Можна згадати коротке повідомлення, яке належить В. Козловській — видане 1931 року, коли комісія фактично припинила існування [Козловська, 1931, с. 82—83]. Історії цього підрозділу дослідники торкалися здебільшого розглядаючи діяльність ВУАК¹ [Нестуля, 1997, с. 43—45], а окремих аспектів власне роботи Комісії торкалися переважно у коротких довідках або у персоналіях осіб, із нею

пов'язаних [Ляшко, Відейко, 2004, с. 542—543, Відейко, 2004].

Тим часом у Науковому архіві Інституту археології НАН України зберігається Фонд Всеукраїнського археологічного комітету (ВУАК), а у ньому ряд справ та документів, які пов'язані з діяльністю Трипільської комісії². Найдавніші датовано 1925 роком [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 89а, арк. 102], останні — 1929—30 роками. Це протоколи засідань, листування, звіти по дослідженнях і проведену роботу. Їх вивчення дає змогу побачити, як (і за яких умов) працювала Трипільська комісія, які завдання перед собою ставила та що спромоглася зробити за майже шість років свого існування у структурі ВУАК.

За цими документами постає чимало подій, які залишаючись поза межами наукових праць, опублікованих археологами-співробітниками комісії, не знайшли відображення у історіографічних та історичних розвідках, присвячених вивченню трипільської культури. Водночас вони важливі як для розуміння результатів досліджень, так і наслідків цікавого та повчального експерименту в галузі організації науково-дослідницького процесу, яким, з певної точки зору, була Трипільська комісія ВУАК. Дана праця присвячена огляду цих матеріалів та стислому викладенню змісту деяких із них, а також розгляду питань як про наслідки діяльності Комісії так і питанню доцільності відтворення даної інституції у наш час.

1. ВУАК — Всеукраїнський археологічний комітет — науково-дослідна установа у системі Всеукраїнської академії наук

2. У документах, зокрема протоколах, можна знайти розгорнуту, повну назву: «Комісія ВУАК для вивчення і досліду пам'яток Трипільської культури на Україні» [Фонд ВУАК, 102, арк. 24], варіант знаходимо у праці В.Є. Козловської: «Комісія ВУАКу для вивчення трипільської культури» [Козловська, 1931, с. 82]

«технолога кераміки» Б. Лисіна¹, ботаніків, зокрема академіка О. Фоміна², зоологів, ґрунтознавців. Встановлення контактів з цими дослідниками було покладено на М. Біляшівського і П. Курінного [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 102, арк. 33].

Комісія на першому своєму засіданні (7.03.1925), у якому взяли участь В. Козловська, П. Курінний та М. Рудинський, затвердила розширений план роботи (рис. 1), яким передбачалися вирішення науково-методичних, теоретичних (розробка класифікації та періодизації) та організаційних проблем, дослідницьких завдань, публікація й популяризація трипільських пам'яток, а також координування дослідженнями, які проводили місцеві музеї України [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 102, арк. 25—26].

Було вирішено колективними зусиллями створити карту пам'яток трипільської культури. З цією метою доручили складання карти по Київщині — В. Козловській; по Уманщині, Херсонщині та інших територіях півдня — П. Курінному; Чернігівщині, а згодом Волині й Полтавщині — М. Рудинському. Планувалося створити також картковий каталог пам'яток трипільської культури.

Окремим пунктом до порядку денного цього засідання було вписано питання про «організацію авіознімку трипільської околиці». З цього приводу було доручено М. Рудинському та П. Курінному звернутися до Повітрофлоту³ «з проханням зробити авіознімок Трипільської околиці для потреб археологічних дослідів» [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 102, арк. 26]. Саме звернення на разі віднайти не вдалося, однак зберігся інший документ — лист за підписом М. Макаренка, датований 25 липня 1925 року, з приводу виконання обіцянки провести таку зйомку між селами Трипільля, Халеп'я Стайки і берегом Дніпра (рис. 2). Свої розкопки дослідник обіцяв виділити на місцевості темними плямами і запрошував Павла Юхимовича, до якого звертався листом, на розкопки [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 102, арк. 60]. Ми так докладно зупинилися на цій згадці про замовлення «авіознімка» та подальшому листуванні тому, що вони є першою документально зафіксованою спробою

отримати матеріали аерофотозйомки для досліджень пам'яток трипільської культури.

Діяльність Комісії, надто на ниві отримання фінансування на польові археологічні дослідження, не лишилася поза увагою музейних установ, часом досить далеких від наукових центрів. Вони, нагадуючи про себе, намагалися отримати свою частку коштів на проведення розкопок. Причому інформація про виділене фінансування поширювалася на рівні... чуток.

Приміром, лист завідуючого Волинським науково-дослідним центральним музеєм М. Константінова від 4 лютого 1926 року починався таким чином: «По маючимся в Волинському Н.Д.Музеї чуткам на проведення археологічних дослідів по Трипільській культурі (орфографія оригіналу) на Україні в біжучім році асигновано Головною Наукою в Харкові 5.000 карб.». Далі директор перелічував відомі трипільські поселення на Случі — біля с. Колодяжин, Войцехівка та інші. З подальшого змісту листа стає зрозумілим, що він написаний з ініціативи відомого дослідника трипільської культури С. Гамченка «в сучасний мент Завід. археологічним від. Музею». На 1926 рік музей просив виділити 1000 карб. для проведення розкопок трипільських поселень [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 102, арк. 22]. З аналізу документації ВУАК стає зрозумілим, що керівництво Волинського музею надихалося не лише «чутками», але і більш вагомою інформацією. Адже С. Гамченка на засіданні Комісії, яке мало місце ще 15 січня 1926 року, було обрано дійсним її членом, про що він мав отримати відповідне повідомлення [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 102, арк. 33].

На перший погляд вказана у листі сума у тисячу карбованців не виглядає вражаючою, однак знайомство з експедиційними кошторисами тих років свідчить про те, що її могло цілком вистачити на місяць-півтора польових робіт у цілком пристойних масштабах. Так, у серпні 1926 року М. Рудинський у листі до Укрголовнауки писав, що на місяць праці при «20 копачах і трьох наукових робітників» потрібно 865 карб. При цьому заробітна плата керівника робіт складала 90 карб. (по 3 щоденно), асистента — 2,50 і копача — 0,75 карб. щоденно [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 102, арк. 9].

Рецензувалися в комісії видані після 1917 наукові праці, в тому числі закордонні публікації (зокрема Г. Чайлда, Б. Януша, М. Еберта), присвячені трипільській культурі. Так, В. Козловська на засіданні 15 січня 1926 року виступила з доповіддю стосовно поглядів М. Еберта⁴ на трипільську культуру, викладених у книзі, присвяченій давній історії «Південної Росії», що вийшла у Бонні 1921 року (практич-

1. Лисін Борис Савелійович (1883—1970), академік (з 1939 р.), доктор технічних наук, професор Київського політехнічного інституту, засновник кафедри силікатів КПІ, відомий фахівець в галузі досліджень мінеральної сировини.

2. Фомін Олександр Васильович (1867—1935), академік (з 1921 р.), професор Київського університету (1914—1927), завідувач ботанічного кабінету і гербарію Академії наук (з 1921 р.), керівник науково-дослідної кафедри ботаніки при Ботанічному саду.

3. «Повітрофлот» — у 20—30-ті роки — добровільне громадське товариство. Мало у своєму розпорядженні літаки, придбані або збудовані коштом внесків членів товариства.

4. Макс Еберт (1879—1929) — археолог, професор Кенігсберзького університету, займався археологією Прибалтики та півдня Східної Європи, видавець 15-томного словника *Reallexikon der Vorgeschichte* (видання 1924—1932р.).

но дослівно повторені у довідковому виданні з всесвітньої історії, виданому під його редакцією 1929 року)¹ [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 102, арк. 34]. Для цього виступу було зроблено переклад з німецької тих сторінок, на яких йшлося саме про Трипільля [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 102, арк. 35-38]. В. Козловська зауважила, що на якості даного видання негативно відбилося використання застарілих матеріалів (публікації до 1905 року), при цьому вказала і на причину цього явища: «Наші матеріали, тому що невидані, невідомі закордонним дослідникам» [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 102, арк. 34].

Доповідь академіка М. Біляшівського була присвячена книжці Богдана Януша про доісторичні старожитності Східної Галичини², виданої 1918 року у Львові³ [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 102, арк. 34, замітки на арк.39]. М. Біляшівський зауважив, що «...автор ідучи за висновками українських дослідників (проф. Штерна, В. Хвойка) вважає точки «гончарських осель» за рештки будівель, як для житла, так і для поміщення частин спалених мертвих». Він відзначив також, що ця книга — «... коштовний посадник для організації систематичних дослідів яких так вимагають нерозв'язані поки що таємниці у початкових кроках Європейської культури» [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 102, арк. 34].

Проводилися комісією виставки матеріалів, здобутих під час археологічних досліджень. Зокрема, 1926 року, як повідомляла газета «Пролетарська правда», виставка супроводжувалася п'ятьма публічними засіданнями, на якій виголошувалися наукові доповіді присвячені дослідженням ВУАК, зокрема і Трипільської комісії — «Найважливіші напрями дослідів ВУАК йшли ... на простори виявлення Трипільської культури — хліборобської цивілізації кінця неолітичної доби, що її студювання є однією з найголовніших тем сучасної європейської археології» [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 102, арк. 31].

Ще одним напрямком пошукової роботи мало стати складання списків закордонних музеїв, у яких зберігалися «пам'ятки мальованої кераміки». Про це йшлося на засіданні комісії від 16.03.1926 року. Відповідальними за цю роботу було призначено В. Козловську (музеї Галичини), П. Курінного (музеї Греції), М. Макаренка (музеї Богарії, Сербії, Румунії та Австрії) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 102, арк. 41]

1. Ebert M. Südrussland im Altertum. — Bonn : K. Schroeder, 1921. — С. 28—38; Reallexikon der Vorgeschichte. Herausgegeben von Max Ebert. — Berlin, 1929. — С. 34—46.

2. Богдан Януш (1889—1930) — археолог, мистецтвознавець, етнограф, працював у Львові.

3. Bohdan Janusz. Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej. — Lwow, 1918

Для перевірки і поповнення новими матеріалами трипільських пам'яток, відкритих на початку століття, була створена Трипільська експедиція ВУАК. Розкопки трипільських поселень відновилися майже на всій території України. У 20-ті роки досліджувалися насамперед традиційні місця, відомі пам'ятки: В. Козловська та М. Макаренко провели розкопки під Трипільлям, у Верем'ї, Ржищеві, Халеп'ї, Балико-Щучинці [Макаренко, 1926а, с. 35—50; Козловська, 1926, с. 51—53; Козловська, 1927а, с. 40—44]. Крім того М. Макаренко працював на таких поселеннях, як Євминка, Жолудівка, Грушева, Чичиркозівка [Макаренко, 1926б, с. 61—66]. Поновилися археологічні дослідження на Уманщині, в нинішній Черкаській області. В. Козловська відновила розкопки у Сушківці, обстежила поселення біля с. Володимирівка, широкі розкопки якого розпочалися вже у 30-ті роки [Козловська, 1927б, с. 45—47].

П. Курінний у 1924—27 рр. провів археологічні розкопки у Томашівці на Уманщині, яка дала назву локальному варіанту трипільських старожитностей. Крім того він проводив розкопки таких пам'яток, як Райки, Колодисте, Борисівка, Плисків-Чернявка, Красноставка, Білилівка, Ягнятин, Кирилівські висоти. Є. Безвенгліньський в 1927 р. працював на поселеннях у Майданецькому і Тальянках (цим пам'яткам за кілька десятиліть судилося суттєво змінити уявлення про трипільську культуру) [Курінний, 1926; Курінний 1927]. На Поділлі працювали М. Біляшівський — у Борисівці та Ільїнцях, М. Рудинський — у Кадіївцях, Попов — Городі, Озаринцях [Біляшівський, 1926; Рудинський, 1927, с. 123—143; Рудинський, 1930, с. 235—259]. С. Гамченко разом з М. Макаровичем проводили розкопки у Райках, Білому Камені, Стіні, Андріївці, Печері та ін. Під час розкопок «Раецької могили» на Житомирщині — кургану з похованнями доби бронзи було виявлено чи не вперше в Україні кераміку і прясельця з найпізнішого часу існування трипільської культури. Матеріали з розкопок перелічених вище пам'яток нині складають суттєву частину колекції трипільських старожитностей Національного музею історії України.

Було відкрито нові типи трипільських пам'яток. У 1921 р. під Одесою М. Болтенко розпочав розкопки біля с. Усатове — спочатку поселення, а з 1926 р. поховальних пам'яток [Болтенко, 1925, с. 48—66]. Під час розкопок, що перервали тривали до 1948 р., вони разом з О. Лагодовською відкрили залишки поселення, двох курганних та двох ґрунтових некрополів — одних з перших на той час поховальних пам'яток, пов'язаних з трипільською культурою. У курганах було зафіксовано складні кам'яні конструкції — кромлехи, знайдено плиту з гравірованими зображеннями людей і тварин, центральні поховання супроводжувалися багатим інвентарем: металеві зброєю, посудом.

Ці знахідки дозволили вже тоді поставити питання про високий рівень суспільного розвитку племен доби міді — бронзи в Надчорномор'ї. Результати цих досліджень публікувалися у «Коротких звідомленнях ВУАК» (1926—27), збірнику «Трипільська культура на Україні» т. I (1926), «Хроніка археології та мистецтва» (1930—31).

Комісія збирала і готувала до видання результати досліджень трипільських старожитностей, в тому числі проведених у перші два десятиріччя ХХ ст. Публікації нових матеріалів обмежувалися короткими повідомленнями, в той же час було видано, хоча і далеко не в повному обсязі, результати більш давніх розкопок. Видання Трипільської комісії ВУАК ставили за мету насамперед поповнити джерелознавчу базу для вивчення трипільської культури, і ця мета була досягнута.

Було зроблено спробу започаткувати періодичну збірку наукових праць під назвою «Трипільська культура на Україні». 1926 року випущено перший¹ та зібрано другий том, частина матеріалів якого збереглася в Науковому архіві Інституту археології НАН України. Статті друкувалися українською мовою з резюме французькою мовою.

У 1928 році Комісія підготувала матеріали до 2-го випуску збірника «Трипільська культура». Зберігся документ (рис. 3), у якому викладено зміст з переліком авторів і назв робіт. Серед них — А. Добровольський («Речі трипільської культури в похованнях Південної України»), Б. Безвенглінський («Фрагменти хаток трипільської культури»), М. Макаренко («Евмінка»), П. Курінний («Глиняні статуетки трипільського типу з Гуманщини»), Т. Пассек, Б. Латинін («Опыт классификации керамики трипольского типа»), Т. Пассек («Південна група трипільської кераміки»), С. Гамченко, О. Лагодовська («Трипільська культура на Волині»), М. Біляшівський, П. Курінний («Борисівська кераміка»), М. Рудинський («Кераміка з Кадієвець»), В. Козловська («Розкопи 1926 року біля с. Ржищева»), Л. Чикаленко («Кераміка Петрен»), М. Ткаченко («З історії вивчення пам'яток Триплля») [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 102, арк. 64].

Особливий інтерес становить рукопис спільної статті Т. Пассек і Б. Латиніна, оскільки до певної міри проливає світло на історію написання відомої праці цієї дослідниці — «La Ceramique Trypillienne» [Passek, 1935]. Судячи з листування, вона була написана восени 1926 р. а до червня 1928 р. дещо доопрацьована. Як другий її підрозділ була підготовлена стаття Т. Пассек «Южная группа «Трипольской» кераміки», написана за матеріалами розкопок на півдні України. Третя частина ство-

рена Б. Латиніним — «Кераміка Евмінки». В цілому можна говорити про монографічне дослідження обсягом 92 сторінки машинопису з численними ілюстраціями (рис. 4), великим резюме французькою мовою [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, № 586, 587].

На жаль, ці праці так і не побачили світ, хоча посилання на деякі з них, зокрема статтю Б. Латиніна, як здану до друку, знаходимо в монографії Т. Пассек, виданій 1935 р. [Passek, 1935, с. 134—135 — у посиланнях та ін.]. У 1933 році було ліквідовано ВУАК, і практично всі видання, які там готувалися, на довгі роки лягли на архівні полиці. Оскільки 1936 р. Б. Латинін був репресований (звільнений 1946 р.), згадок про ці досить цікаві праці у більш пізніх виданнях немає взагалі.

У цій неопублікованій праці ми бачимо основні елементи відомої нині всім дослідникам Триплля схеми — поділ на етапи А, В, С, D. Фактично це була періодизація поселень, а не періодизація культури. Слід зазначити, що типологічний та стилістичний аналіз кераміки за відсутності інших даних, насамперед стратиграфічних, призвів до помилок дослідників у визначенні хронологічної послідовності поселень. Так, кераміка з ранньотрипільського поселення поблизу Саврань потрапила в найпізніший етап — D. Зауважимо, що у монографії Т. Пассек, виданій через дев'ять років після написання даної статті, ця помилка збереглася. Тут Саврань (типи XVI—XVII/III класифікації) стоїть на найпізнішому етапі — γII (на який у цій схемі було замінено етап D) [Passek, 1935, с. 165, таблиця].

Таким чином, Трипільська комісія ВУАК впродовж майже шести років координувала дослідження у галузі трипільської культури в межах України, розгорнула широкі польові дослідження (розкопки велися на більше ніж 30 пам'ятках). Були здійснені (хоча й далеко не у запланованому обсязі) видання матеріалів з розкопок і наукових розробок. Комісія припинила діяльність у 1930 році.

У 1933 році вісім різних установ археологічного профілю було об'єднано у єдину організацію (СІМК — секцію історії матеріальної культури), яка в 1934 р. була реорганізована в Інститут історії матеріальної культури (з 1938 р. — Інститут археології). Постало питання про розробку нових програм наукових досліджень в археології, в тому числі з трипільської проблематики, яка була визначена в числі пріоритетних напрямків СІМК.

Учений секретар ІІМК Т. Мовчанівський написав спеціальну працю, присвячену «черговим методологічним питанням трипільської проблеми», яка являла собою своєрідний стратегічний план, визначила цілі і структуру майбутніх археологічних досліджень. Пропонувалося розпочати вивчення трипільських поселень широкою площею, не обмежуючись лише окремими

1. Трипільська культура на Україні. — К.: УАН. — 1926. — Т. 1.

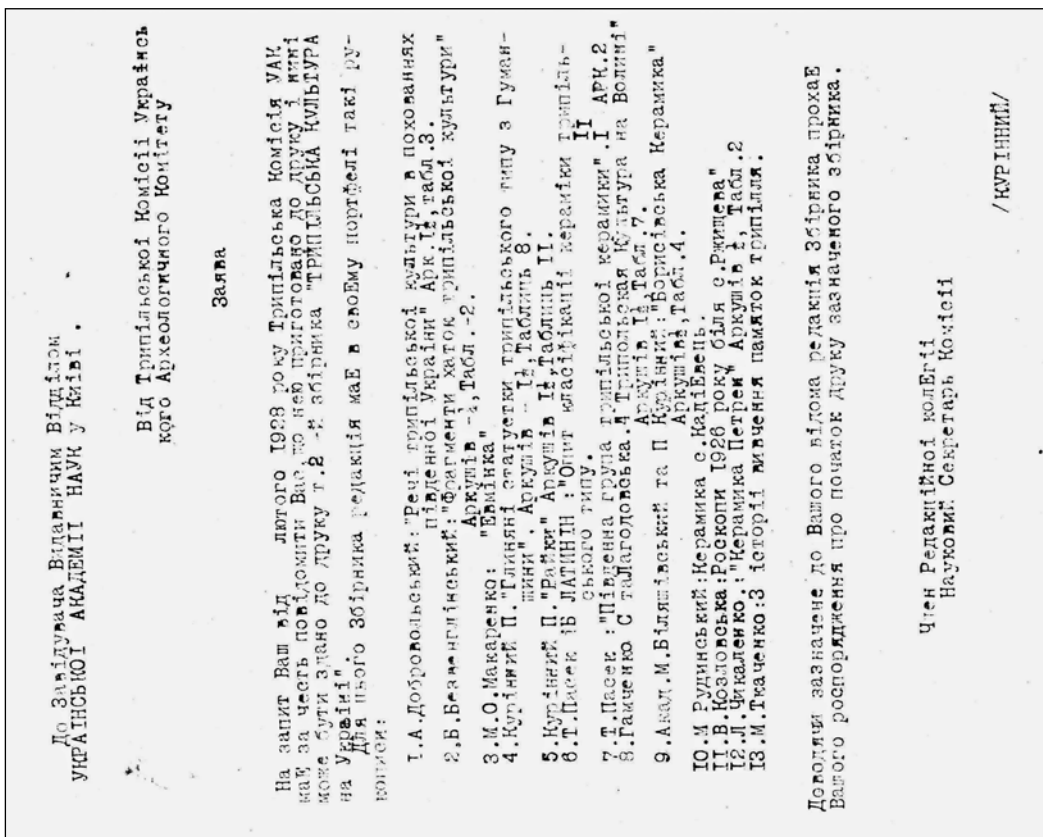

Рис. 3. Документ з приводу видання II тому «Трипільська культура на Україні» [НА ІА НАНУ, фонд ВУАК, 102, арк. 64]

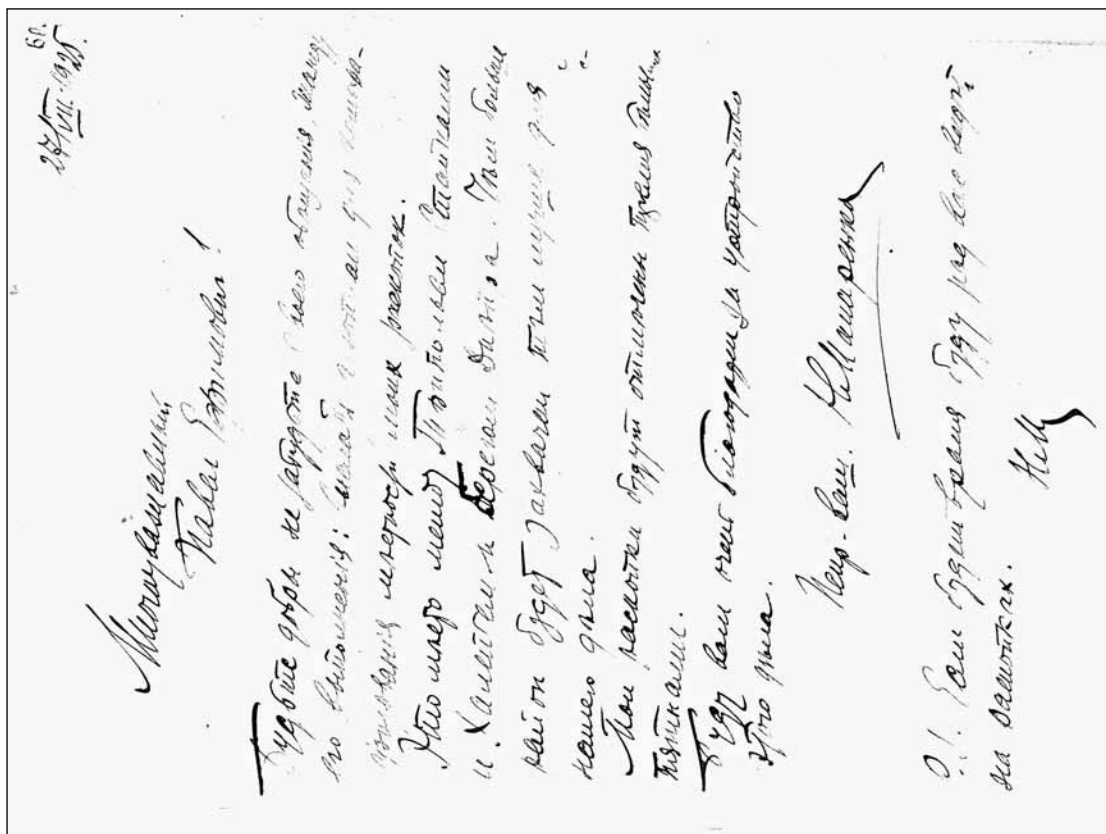

Рис. 2. Лист М. Макаренка з приводу проведення аерофотозйомки на поселеннях трипільської культури [НА ІА НАНУ, фонд ВУАК, 102, арк. 68]

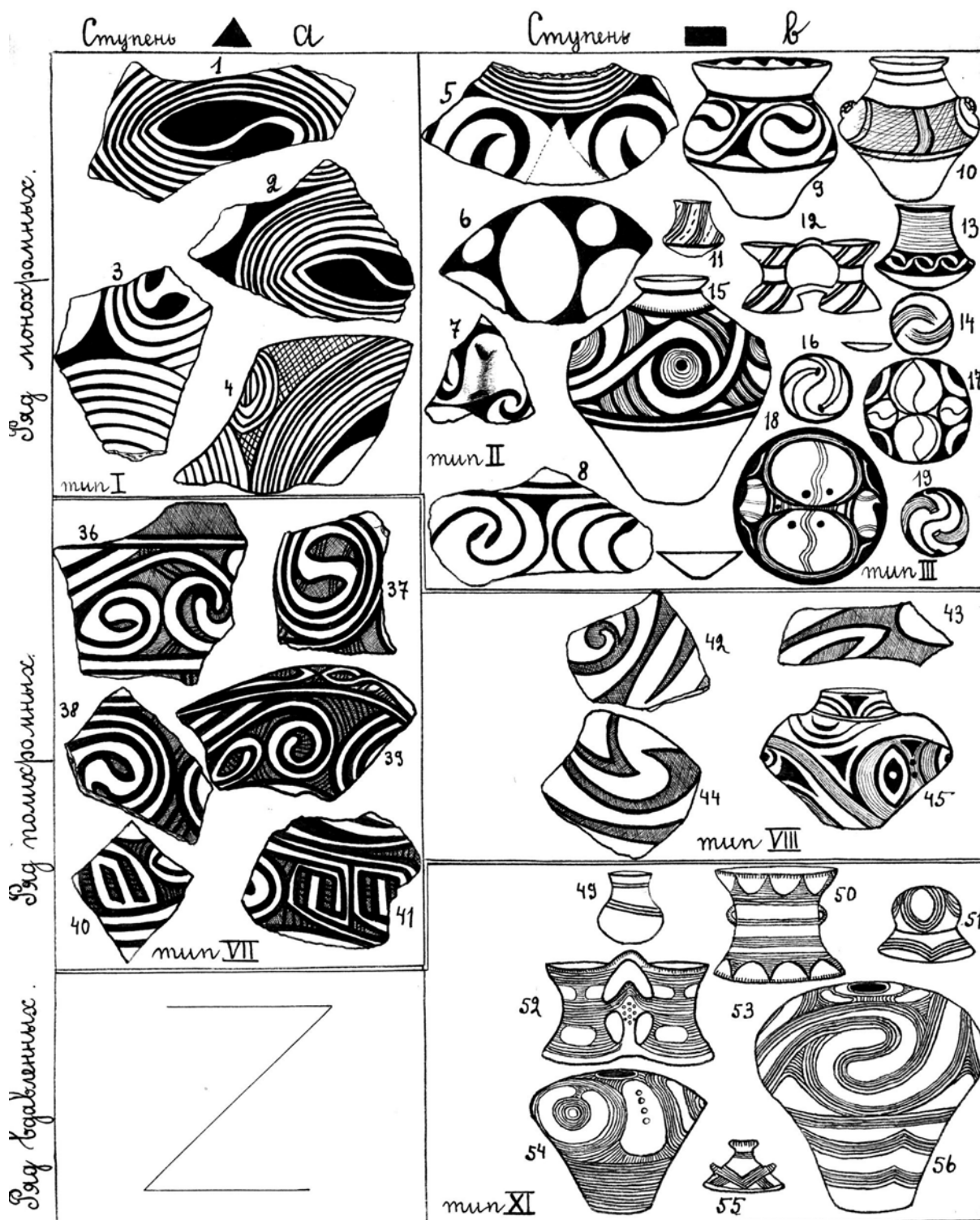

Рис. 4. Таблиця з періодизацією трипільської культури до статті Т. Пассек та Б. Литиніна «Опыт классификации керамики «Трипольской культуры» Восточной Европы (предварительный очерк)», надіслані для публікації у II томі видання «Трипільська культура на Україні» [НА ІА НАНУ, фонд ВУАК, 586]

спорудами. У науковому плані Т. Мовчанівський найбільш актуальним вважав дослідження соціально-економічного характеру: вивчення осілости, хліборобства, скотарства, гончарного виробництва як окремих науково-дослідних проблем на основі міждисциплінарних дослід-

жень [Мовчанівський, 1935, с. 65—86; Беляєва, Калюк, 1989, с. 125—130].

Власне, все це з самого початку намагалися робити члени Комісії, однак їм не вдалося здійснити все у бажаному обсязі. Уявлення про те, як саме слід досліджувати трипільську

культуру, викладені у програмі Т. Мовчанівського, народилися, зрештою, не на порожньому місці, а мали за собою певний досвід організації досліджень вже у радянський час. Створену 1934 року Трипільську експедицію очолив С. Магура, у ній працювали В. Козловська, Є. Кричевський та інші члени Комісії, продовжуючи справу, розпочату у нелегкі 20-ті роки.

Нині можна стверджувати, що «Комісія ВУАК для вивчення і дослідів пам'яток Трипільської культури на Україні» — Трипільська комісія — дала сильний імпульс розвитку трипільської археології 30—40-х років, створивши для нього солідне підґрунтя. Міждисциплінарний підхід до археологічних досліджень, який вважається стандартом у трипільознавстві початку ХХІ ст. був не лише проголошений, але і започаткований на практиці саме завдяки діяльності Комісії. Координація зусиль фахівців з різних наукових центрів, видавничих діяльність, публічність роботи і сьогодні залишаються гідними високої оцінки та поваги до фахівців, які втілювали (або намагалися втілити) їх в життя. Можна також сказати, що у цьому відношенні Комісія лишається взірцем для нині діючих наукових установ, зокрема і Інституту археології НАН України.

Чи можливе (і доцільне) відтворення Трипільської комісії на початку ХХІ ст.? В рамках існуючих організаційних структур науки — напевно чи. Ті фахівці, які займаються вивченням трипільської культури, в межах України зосереджені у відділі археології доби енеоліту-бронзового віку Інституту археології НАН України, кількох музеях, заповідниках та університетах, їх число не перевищує 20 дослідників — до речі, це у кілька разів більше, ніж за часів Комісії. Кожна з цих установ має власну мету діяльності і плани наукових робіт. Крім того, впродовж останнього десятиліття у дослідницький процес залучено археологів з багатьох країн — США, Великої Британії, Німеччини, Швейцарії, Польщі та ін. Їх співпраця відбувається, як правило, в межах спільних дослідницьких проєктів, фінансованих за рахунок міжнародних грантів, спонсорських коштів.

Крім цих обставин нині, як і у 20-ті роки ХХ ст. для діяльності подібної Комісії бракує коштів, навіть більше — бюджетне фінансування дослідницьких програм на ниві польових досліджень фактично припинилося у середині 90-х років і перспектив його відновлення на разі не існує. Реально продовжувати існувати така форма взаємодії наукового співтовариства, як конференції, семінари, які проводяться по трипільській проблематиці раз на кілька років. Якщо і можливе відродження «Трипільської комісії», то скоріше у формі громадської організації на зразок «Археологічного інституту Америки» та йому подібних, які власним коштом та добровольцями підтримують наукові дослідження, музейницьку і видавничу

діяльність. Рухаючись у подібному напрямку, завжди корисно буде пам'ятати як про досвід Трипільської комісії, так і про людей, які її створили і підтримували у складний період вітчизняної історії.

Біляшівський М.Т. Досліди на городищі біля с. Борисівки Линецького району (Липовецького повіту) на Київщині [тепер Вінниц. обл.] / М.Т. Біляшівський // Короткі згадки згадки ВУАК за 1925 рік. — 1926. — С. 67—71.

Беляєва С.О. Т.М. Мовчанівський. Сторінки наукової біографії (До 90-річчя з дня народження) / С.О. Беляєва, О.П. Калюк // Археологія. — 1989. — № 2. — С. 125—130.

Болтенко М.Ф. Раскопки Усатово-Большекуляничного поля культурных остатков [близ Одессы] / М.Ф. Болтенко // Вісник Одеської комісії краєзнавства. — 1925. — № 2/3. — С. 48—66;

Відейко М.Ю. Трипільська експедиція ВУАК / М.Ю. Відейко // Енциклопедія трипільської цивілізації. — К., 2004. — Т.ІІ. — С. 539—540

Козловська В.Є. Розкопи біля с. Сушківки на Гуманщині: (Жовт. р. 1926) / В.Є. Козловська // КЗ ВУАК за 1926 рік. — К., 1927а. — С. 45—47.

Козловська В.Є. Розкопи у с. Веремі у жовтні р. 1925 / В.Є. Козловська // КЗ ВУАК за 1925 рік. — К., 1926. — С. 51—53.

Козловська В.Є. Розшуки та розкопи на правому березі Дніпра між м. Ржищевим та с. Балики: Лип. — верес. 1926 р. / В.Є. Козловська // КЗ ВУАК за 1926 рік. — К., 1927а. — С. 40—44.

Козловська В.Є. З науково-дослідчої роботи Комісії ВУАКу для вивчення трипільської культури / В.Є. Козловська // Хроніка археології та мистецтва. — 1931. — Ч. 3. — С. 82—83.

Курінний П.П. Розкопи біля с. Томашівки / П.П. Курінний // КЗ ВУАК за 1925 рік. — К., 1926. — С. 54—60.

Курінний П.П. Розкопи біля с. Томашівки на Гуманщині / П.П. Курінний // КЗ ВУАК за 1926 рік. — К., 1927. — С. 54—62.

Курінний П.П. Раєцька могила на Бердичівщині / П.П. Курінний // КЗ ВУАК за 1926 рік. — К., 1927б. — С. 71—78.

Ляшко С.М. Трипільська Комісія ВУАК / С.М. Ляшко, М.Ю. Відейко // Енциклопедія трипільської цивілізації. — К., 2004. — Т.ІІ. — С. 542—543.

Макаренко М.О. Халеп'я / М.О. Макаренко // КЗ ВУАК за 1925 рік. — 1926а. — С. 33—50.

Макаренко М.О. Досліди на Остерщині. Євминка. Стоянка в місцевості «Бугаївка» / М.О. Макаренко // КЗ ВУАК за 1925 рік. — К., 1926б. — С. 61—66.

Мовчанівський Т.М. Чергові методологічні питання трипільської проблеми / Т.М. Мовчанівський // НЗ ІМК. — 1935. — Кн. 5—6. — С. 65—86.

Науковий архів Інституту археології НАН України (далі НА ІА НАНУ) ф. ВУАК, № 89. Книга протоколів засідань Трипільської комісії ВУАКу.

НА ІА НАНУ ф. ВУАК, № 102. Дослідження Трипільської культури (листування в справі організації дослідів, протоколи засідань, кошториси).

НА ІА НАНУ ф. ВУАК, № 586. Пассек Т.С., Латынин Б. Опыт классификации керамики «Трипольской культуры» Восточной Европы (предварительный очерк).

НА ІА НАНУ ф. ВУАК, № 587. Пассек Т.С. Южная группа «трипольской» керамики.

Нестуля С. Становлення Всеукраїнського археологічного комітету ВУАН (сер. 1920-х років) / С. Нестуля. — Полтава, 1997. — С. 43—45.

Рудинський М.Я. Досліди на Кам'яниччині / М.Я. Рудинський // КЗ ВУАК за 1926 рік. — 1927. — С. 123—143.

Рудинський М.Я. Поповгородський вияв культури мальованої кераміки: З повідомл. про наслідки дослід. сезону р. 1929 / М.Я. Рудинський // Антропологія. — 1930. — № 3. — С. 235—259.

Чикаленко Л. Нарис розвитку української неолітичної мальованої кераміки (Більче Золоте) / Л. Чикаленко // Трипільська культура на Україні. — Т. 1. — К., 1926.

Passek T. La Ceramique Trypilliaenne / T. Passek. — М. — Л., 1935.

М. Ю. В і д е й к о

ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ ЭКСПЕРИМЕНТ: ТРИПОЛЬСКАЯ КОМИССИЯ

В последнее десятилетие в Украине вырос интерес к трипольской культуре. На этой волне прозвучали призывы к воссозданию Трипольской комиссии, которая должна была бы возглавить изучение данного историко-культурного феномена. Обращение к относительно короткой истории деятельности этого научного подразделения (1925—1930) имеет целью проанализировать его деятельность и выяснить практическую ценность предложения обратиться к опыту прошлого в сфере организации научных исследований.

Интересен тот факт, что Трипольская комиссия появилась в годы создания украинской государственности в советской ее форме в 20-е годы XX века, а лозунги о ее воссоздании — на втором десятилетии существования независимой Украины, в начале XXI века. Однако в первом случае эта организация была создана и просуществовала около шести лет, а во втором — даже призывы к ее реинкарнации не были восприняты всерьез.

Сегодня можно утверждать, что «Комиссия ВУАК для изучения памятников трипольской культуры на Украине» - Трипольская комиссия — способствовала сохранению традиций и развитию археологии Триполья в 20—40-е годы XX века. Междисциплинарный подход к археологическим исследованиям, который сегодня считается общепринятым стандартом, был не только декларирован, но и осуществлялся на практике благодаря деятельности Комиссии. Координация усилий специалистов из различных научных центров, издательская деятельность, публичность работы и сегодня остаются достойными высокой оценки и уважения к ученым, которые воплощали (или пытались воплотить) их в те непростые годы. В этом отношении Комиссия может рассматриваться в качестве образца для ныне действующих научных учреждений.

Возможно (и целесообразно) ли возрождение Трипольской комиссии в начале XXI века? В рамках

ныне действующих организационных структур науки — едва ли. Если и возможно возрождение «Трипольской комиссии» то скорее в форме общественной организации, которая за счет своих фондов и добровольцев поддерживала бы научные исследования, музейную и издательскую деятельность. Продвигаясь в этом направлении, всегда полезно будет вспоминать как об опыте Трипольской комиссии, так и тех, кто создал ее и работал в ней в сложный период отечественной истории.

M. Yu. V i d e i k o

TRYPILLIA COMMISSION: AN ORGANIZATIONAL EXPERIMENT

In the last decade in Ukraine interest to the Trypillia Culture has increased. It was proposed to reconstruct Trypillia Commission, which was supposed to lead the study of this important historical and cultural phenomenon. Appeal to the relatively short history of this scientific division (1925—1930), this article aims to analyze its activities and determine the practical value of the proposal refer to the past experience in the field of research. An interesting fact is that the Trypillia Commission appeared at times of the creation of the Ukrainian state in the Soviet form (20-ths of the XXth century), and the slogans of its re-creation - at the second decade of the existence of an independent Ukraine. However, in the first case, the organization was created and existed for about six years, while the second — even calls for its reincarnation were not taken seriously. Today we can say that «The Commission to study the monuments of the Trypillia culture in Ukraine of the Whole-Ukrainian Archaeological Committee» - Trypillia Commission — contributed to the preservation of traditions of Trypillia Culture studies and development of Trypillia of archeology in the 20—40th of the twentieth century. An interdisciplinary approach to archaeological research, which is now considered as the standard was not only declared, but implemented in practice by the Commission. Coordination of efforts of specialists from various research centers, publishing, publicity at work even today remains worthy of appreciation and respect for the scientists who embody (or tried to implement) them in those difficult years. In this regard, the Commission may be considered to as a model for the existing academic institutions.

Is it possible (and appropriate) to rebuild the Trypillia Commission at the beginning of the XXIth century? In the framework of the existing institutional structures of science - barely. If possible revival of the «Trypillia commission» is probably in the form of public organization, which through its funds and volunteers fo supporting of the field research, museums and editions. Moving in this direction is always useful remember the experience of Trypillia Commission and people, who created it and worked it in at the difficult period of national History.